

УДК 378.091.12.011.3-051:786.2

А. М. Михалюк

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID ID 0000-0003-0452-1260

DOI 10.24139/978-617-7487-53-0/2019-01-02/111-118

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлюються методичні положення формування виконавської культури майбутніх учителів музики на основі українського фортепіанного мистецтва. Подається основний зміст методики формування виконавської культури майбутніх педагогів-музикантів засобами українського фортепіанного мистецтва, який полягає, з одного боку, у взаємозумовленості широкого пропагування творчості українських композиторів, реалізації інтерпретаційно-виконавських засад української фортепіанної школи, опорі на освітньо-виховні принципи фортепіанного навчання вітчизняних педагогів-музикантів, а з іншого, в досягненні високого рівня виконавської культури студентів закладів вищої освіти. Перспективи подальшого наукового розвитку вбачаються в розробці теоретико-методичного забезпечення культуровідповідності фортепіанного навчання здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти та його опорі на національно-культурні традиції.

Ключові слова: виконавська культура, українське фортепіанне мистецтво, вчитель музичного мистецтва, етапи, методи дослідження, форми, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Інтеграція української спільноти до світового соціокультурного простору ставить перед молодим поколінням важливе завдання: з одного боку, оволодіння новітніми інформаційними й культурними технологіями, а з іншого, – збереження національного культурного досвіду та традицій. Вітчизняне музичне мистецтво, яке ввібрало багатовікову історію українського народу, є невичерпною скарбницею національної духовної культури. У такому контексті особливого значення набуває проблема підготовки фахівців у галузі музичного мистецтва, оскільки від них певною мірою залежить відродження української культури, розвиток художніх традицій, формування в громадян нового соціально-художнього світогляду та ціннісних орієнтацій. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці та впровадженні ефективних методик, зміст яких ґрунтується на здобутках українського музичного мистецтва.

Висловлені позиції екстраполюються на процес музично-інструментальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, результатом удосконалення якого повинен стати високий рівень

сформованості виконавської культури студентів. *Виконавська культура майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається як інтегрована професійно-особистісна властивість, яка характеризує високий ступінь оволодіння мистецькими знаннями, музично-виконавськими вміннями, педагогічними компетенціями, що виражається в здатності до художньо обгрунтованої та педагогічно доцільної інтерпретації змісту музичного твору та забезпечує в умовах виконавсько-педагогічної діяльності особистісне професійно-творче зростання.* Унікальним і специфічним засобом формування в майбутніх учителів музичного мистецтва означеної властивості виступає українське фортепіанне мистецтво. Адже українське фортепіанне мистецтво в єдності складових – композиторської творчості, виконавської діяльності, освітньої практики має здатність винятковим чином впливати на особистість на ментально-генетичному рівні (Михалюк, 2016, с. 52).

Аналіз актуальних досліджень. Упродовж останніх десятиріч у працях зарубіжних і вітчизняних учених особливого висвітлення набула проблема формування виконавської культури студентів закладів вищої освіти (О. Андрейко, Л. Арчажникова, В. Борисевич, Л. Гусейнова, Н. Згурська, Н. Нургаянова та інші). Вивченню українського фортепіанного мистецтва присвячено роботи мистецтвознавців Ж. Дедусенко, Н. Зимогляд, Н. Кашкадамової, Л. Кияновської, Л. Корній, Ю. Ольховського, Н. Ревенко, В. Шульгіної, а також педагогів-піаністів – Н. Гуральник, Т. Завадської, З. Йовенко, О. Ребрової та інших. Беручи до уваги наукові положення видатних педагогів та мистецтвознавців помічаємо потребу у висвітленні методичних аспектів формування виконавської культури майбутніх учителів музики засобами українського фортепіанного мистецтва.

Мета статті полягає в розкритті ефективних шляхів педагогічного керівництва процесом формування виконавської культури майбутніх педагогів-музикантів на засадах українського фортепіанного мистецтва.

Методи дослідження. Для досягнення мети було застосовано комплекс методів науково-педагогічного дослідження: теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури з досліджуваної проблеми, її систематизація й узагальнення, класифікація отриманих теоретичних та експериментальних даних, їх зіставлення, інтерпретація, конкретизація, порівняння – для формування основних положень досліджуваної проблеми; емпіричні – цілеспрямоване педагогічне спостереження, анкетування, індивідуальні та групові бесіди, тестування, педагогічний експеримент для розробки методики формування досліджуваної якості у студентів.

Виклад основного матеріалу. У філософському вимірі «метод» (від грец. *methodos* – шлях, спосіб пізнання, дослідження, простежування) означає спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності. У педагогічних джерелах методи дослідження – це прийоми, процедури та операції

емпіричного та теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної дійсності. Методи дослідження класифікуються за різними ознаками: за рівнем пізнання – емпіричні й теоретичні; за функціями, які вони здійснюють у пізнанні, – методи систематизації, пояснення та прогнозування тощо (Гончаренко, 1997, с. 206). За висловленням О. Рудницької, «в основі конструювання методики лежить вибір методів, за допомогою яких буде здійснюватися повідомлення інформації, взаємодія педагога та студента в процесі її засвоєння, власне кажучи реалізується сутність навчання, і контроль результату, що досягається» (Рудницька, 2005, с. 171).

З метою підвищення ступеня музично-інструментальної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти було проведено цілеспрямовану педагогічну роботу щодо впровадження в освітній процес майбутніх учителів музичного мистецтва методики формування виконавської культури засобами українського фортепіанного мистецтва. Провідною ідеєю розробленої методики виступили, з одного боку, взаємозумовленість широкого пропагування творчості українських композиторів, реалізація інтерпретаційно-виконавських засад української фортепіанної школи, опора на освітньо-виховні принципи фортепіанного навчання вітчизняних педагогів-музикантів, а з іншого, досягнення високого рівня виконавської культури студентів закладів вищої освіти.

Найбільш оптимальним для процесу формування виконавської культури майбутніх педагогів-музикантів визначено комплекс педагогічних засобів, що включав у себе вивчення дисципліни «Основний музичний інструмент (фортепіано)», викладання спецкурсу «Культурно-освітні засади українського фортепіанного мистецтва» та практичну реалізацію його матеріалу під час проходження студентами педагогічної практики. В процесі формувальної роботи використовувався нотний матеріал із навчальних посібників серії «Забуті імена»: «Українська фортепіанна музика. Педагогічний репертуар для дітей та юнацтва». Адже в даних виданнях представлені опуси композиторів, творчість яких була знаковою для української музичної культури, але з різних причин була незаслужено забута й вилучена з навчальних і концертних програм (Козачук, 2009; Завадська, 2004; Завадська, 2006; Завадська, 2010).

На підставі вищевикладених наукових положень було визначено чотири етапи формувальної дослідно-експериментальної роботи, кожен із яких спрямовано на досягнення певної мети, виконання відповідних завдань і застосування ефективних методів і форм: орієнтувально-спонукальний, пізнавально-інформаційний, перетворювально-технологічний, самостійно-творчий (Левківська, 2010).

Перший – *орієнтувально-спонукальний етап* – виступав основою формувальної методики, яка ознайомила майбутніх учителів музичного мистецтва з особливостями їх виконавсько-педагогічної діяльності на матеріалі українського фортепіанного мистецтва. Даний етап

впроваджувався в межах курсу «Основний музичний інструмент (фортепіано)». Його головною метою визначено забезпечення усвідомленої зацікавленості виконавською діяльністю педагогів-музикантів на засадах українського фортепіанного мистецтва. До основних завдань належали: стимулювання стійкого інтересу студентів до виконавської діяльності на основі пізнання українського фортепіанного мистецтва; усвідомлення потреби в самовираженні в процесі пізнання вітчизняного фортепіанного мистецтва; формування позитивного ставлення до обраної професії вчителя музичного мистецтва в процесі опрацювання українських фортепіанних творів. Ефективне розв'язання завдань першого етапу здійснювалось у формі аудиторних занять та із застосуванням таких методів: *демонстрації виконавських творів* (полягає в постановці студентам орієнтирів виконавського пошуку, наочному відтворенні образу, який має бути ними досягнутий), *художнього ознайомлення з творами українського фортепіанного мистецтва* (прослуховування аудіо-записів виконавських інтерпретацій фортепіанних творів вітчизняних авторів у виконанні видатних українських піаністів), *ескізного вивчення музичних творів* (цілісне охоплення студентами образно-художнього змісту твору без детального опрацювання технічних моментів, без доведення музичного твору до високих ступенів завершеності, концертно-виконавської готовності) та *емоційно-вольових характеристик* (удосконалення сценічно-вольових навичок, поліпшення концертної, емоційно-вольової підготовки студентів, що дозволяє контролювати свої дії під час гри, а також отримувати задоволення в процесі виконання). Проведення першого етапу експериментального дослідження дозволило кожному зі студентів сформувати стійкий інтерес до виконавської діяльності, усвідомити потребу в самовираженні та розвинути позитивне ставлення до обраної професії вчителя музичного мистецтва. Формувальна робота на орієнтувально-спонукальному етапі забезпечувалася дотриманням педагогічної умови інтенсифікація національної самосвідомості студентів у процесі пізнання й виконання українських фортепіанних творів.

Метою другого етапу дослідної роботи – **пізнавально-інформаційного** – було визначено розширення та поглиблення мистецьких знань і професійно-педагогічних компетенцій майбутніх педагогів-музикантів. Формувальна робота на цьому етапі здійснювалась у межах спецкурсу «Культурно-освітні засади українського фортепіанного мистецтва». Було визначено такі завдання етапу: розширення обсягу музично-історичних та музично-теоретичних знань студентів; удосконалення навичок добору вітчизняного музично-виконавського репертуару; актуалізація знань вікових особливостей музичного сприймання. Основними формами й методами роботи були аудиторні заняття, *метод вільних характеристик* (виявлення спроможності студентів психологічно оцінювати якості іншої особистості), *метод практичних*

контрольних завдань із добору музично-виконавського репертуару (складання репертуарного плану на основі фортепіанної творчості українських композиторів). У результаті впровадження другого етапу формувального експерименту було прослідковано значне зростання ступеня обізнаності майбутніх педагогів-музикантів у сфері професійних знань і виконавської компетентності. Ефективність реалізації пізнавально-інформаційного етапу дослідної роботи зросло завдяки врахуванню педагогічних умов інтенсифікація національної самосвідомості студентів у процесі пізнання й виконання фортепіанних творів українських композиторів і забезпечення діалогових засад взаємодії викладача та студента на основі особистісно зорієнтованого підходу до навчання.

На третьому етапі формувальної роботи – *перетворювально-технологічному* – була поставлена *мета* вдосконалити якість виконавського висловлювання майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі виконання фортепіанних творів українських композиторів. Такий етап було проведено в межах дисципліни «Основний музичний інструмент (фортепіано)». *Завданнями* цього етапу було визначено: розвиток музично-виконавських умінь; удосконалення інтерпретаційно-аналітичних умінь; розвиток здатності здійснювати художньо-педагогічну комунікацію. На даному етапі застосовувався *метод складання виконавського плану* (віднайдення правильних виконавсько-інтерпретаційних орієнтирів музичного твору), *рольова гра «Компетентний викладач»* (розвиток здатності до художньо-педагогічної комунікації), що успішно були реалізовані у формі аудиторних занять. Отже, за результатами третього етапу формувального експерименту студенти зуміли підвищити якість виконавського висловлювання, удосконалити свої музично-виконавські та інтерпретаційно-аналітичні вміння, розвинути здатність до художньо-педагогічної комунікації. Також на третьому етапі формувальної роботи було дотримано таких педагогічних умов: забезпечення діалогових засад взаємодії викладача та студента на основі особистісно зорієнтованого підходу до навчання; розвиток творчої самостійності в опрацюванні фортепіанних творів українських композиторів.

Метою четвертого етапу формувальної роботи – *самостійно-творчого* – виступав розвиток у студентів здатності до художньо-творчої виконавської діяльності. Даний етап формувальної роботи реалізувався в межах педагогічної практики. Були поставлені *завдання*: розширити досвід самостійної музично-пошукової діяльності; сформувати ціннісні орієнтації у сфері музики; розвинути творчі здібності. З-поміж форм і методів проведення формувальної роботи були використані самостійна робота студентів, *метод рольової гри «Музичний редактор»* (актуалізація зв'язку теоретичного та практичного досвіду студентів, поглиблення їх умінь аналізувати, робити висновки, самостійно ухвалювати рішення в нестандартних виконавських ситуаціях), *метод складання рецензій* (самостійне оцінювання студентами правильності відтворення концепції

художньої інтерпретації твору, його національно-стильового тлумачення), *метод лекції-концерту* (удосконалення виконавських і артистичних якостей студентів, набуття психологічного «загартування» та естрадного спокою, впевненості у власних виконавсько-творчих можливостях). Таким чином, на четвертому етапі формувального експерименту в майбутніх педагогів-музикантів було зафіксовано значне вдосконалення виконавсько-педагогічних умінь, розширення досвіду самостійної музично-пошукової діяльності, розвиток здатності оцінювати виконавські інтерпретації піаністів, удосконалення навичок виступу перед шкільною аудиторією. Ефективність протікання даного етапу забезпечувалося дотриманням таких педагогічних умов, як інтенсифікація національної самосвідомості студентів у процесі пізнання й виконання українських фортепіанних творів та розвиток творчої самостійності в опрацюванні фортепіанних творів українських композиторів як ознаки готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійно орієнтованої виконавської діяльності.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, підводячи підсумки, варто зазначити, що ефективне впровадження окреслених вище шляхів педагогічного керівництва процесом формування виконавської культури майбутніх педагогів-музикантів на засадах українського фортепіанного мистецтва забезпечувалося викладанням спецкурсу «Культурно-освітні засади українського фортепіанного мистецтва», вивченням навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент (фортепіано)», використанням потного матеріалу з навчальних посібників серії «Забуті імена»: «Українська фортепіанна музика. Педагогічний репертуар для дітей та юнацтва» та реалізацією набутих професійних знань і компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва під час проходження педагогічної практики. Отримані позитивні результати дали підстави зробити висновок про ефективність запропонованих педагогічних умов та розробленої методики формування виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами українського фортепіанного мистецтва. Таким чином, означена методика може бути широко використана в сучасних умовах вищої музично-педагогічної освіти. Перспективи подальшого наукового розвитку вбачаємо в розробці теоретико-методичного забезпечення культуровідповідності фортепіанного навчання здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти та його опори на національно-культурні традиції.

ЛІТЕРАТУРА

- Абдуллин, Э. Б. (Ред.). (2010). *Методология педагоги музыкального образования*. М.: «Издательство Гном».
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. К.: Либідь.

- Завадська, Т. М., Козачук О. С. (2004). *Українська фортепіанна музика (Ноти): пед. репертуар для дітей та юнацтва. (Серія «Забуті імена»)*, Ч. 1. К.: Музична Україна.
- Завадська, Т. М., Козачук О. С. (2006). *Українська фортепіанна музика (Ноти): пед. репертуар для дітей та юнацтва. (Серія «Забуті імена»)*, Ч. 2. К.: Музична Україна.
- Завадська, Т. М., Козачук О. С. (2010). *Українська фортепіанна музика (Ноти): пед. репертуар для дітей та юнацтва. (Серія «Забуті імена»)*, Ч. 3. К.: Музична Україна.
- Козачук, О. С. (2009). *Забута музика... Забуті імена... : нариси про композиторів XIX – першої пол. XX ст. (з архів. розвідок)*. К.: Музична Україна.
- Михалюк, А. М. (2016). *Формування виконавської культури майбутніх учителів музики засобами українського фортепіанного мистецтва*. Київ: Видавництво Ліра-К.
- Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

РЕЗЮМЕ

Михалюк А. М. Методика формування исполнительской культуры будущих учителей музыкального искусства.

В статье освещаются методические положения формирования исполнительской культуры будущих учителей музыкального искусства на основе украинского фортепианного искусства. Подается основное содержание методики формирования исполнительской культуры будущих педагогов-музыкантов средствами украинского фортепианного искусства, который заключается, с одной стороны, во взаимообусловленности широкой пропаганды творчества украинских композиторов, реализации интерпретационно-исполнительских принципов украинской фортепианной школы, опоре на образовательно-воспитательные принципы фортепианного обучения отечественных педагогов музыкантов, а с другой, в достижении высокого уровня исполнительской культуры студентов высших учебных заведений. Первый этап – ориентировочно-побудительный – обеспечивает осознанную заинтересованность исполнительской деятельностью педагогов-музыкантов на основе украинского фортепианного искусства. Цель второго этапа – познавательно-информационного – расширение и углубление художественных знаний и профессионально-педагогических компетенций будущих педагогов-музыкантов. Цель третьего этапа – преобразовательно-технологического – усовершенствование качества исполнительского высказывания будущих специалистов в процессе исполнения фортепианных произведений украинских композиторов. Цель четвертого этапа – самостоятельно-творческого – развитие у студентов способности к художественно-творческой исполнительской деятельности на основе украинского фортепианного искусства.

Полученные результаты опытно-экспериментальной работы показали эффективность разработанной методики формирования исполнительской культуры будущих учителей музыки средствами украинского фортепианного искусства. Перспективы дальнейшего научного развития усматриваются в разработке теоретико-методического обеспечения культуросоответствия фортепианного обучения соискателей второго (магистерского) уровня высшего образования и его опоры на национально-культурные традиции.

Ключевые слова: исполнительская культура, украинское фортепианное искусство, учитель музыкального искусства, этапы, методы исследования, формы, педагогические условия.

SUMMARY

Mikhalyuk A. M. Methods of forming future musical art teachers' performing culture.

The article highlights methodological provisions for the formation of future music teachers' performing culture on the basis of Ukrainian piano art. The main content of the methodology for the formation of the performing culture of future music teachers by means of Ukrainian piano art is presented, which consists, on the one hand, of the interdependence of the wide propaganda of the work of Ukrainian composers, the implementation of the interpretation and performing principles of the Ukrainian piano school, and the support of the educational principles of the piano teaching of domestic teachers-musicians, on the other hand, in achieving of a high level of performing culture of students of the higher education institutions.

The first stage – orientation-incentive – provides a conscious interest in the performing activities of music teachers on the basis of Ukrainian piano art. The purpose of the second stage – cognitive-informational – is expansion and deepening of artistic knowledge and professional and pedagogical competencies of future musicians-teachers. The purpose of the third stage – transformative-technological – is to improve the quality of the performance expression of future specialists in the process of performing the piano works of Ukrainian composers. The purpose of the fourth stage – self-creative – is to develop students' ability for artistic-creative performing activities based on Ukrainian piano art.

The results of the experimental work showed the effectiveness of the developed methodology for the formation of the performing culture of future music teachers by means of Ukrainian piano art. Prospects for further scientific research are seen in the development of theoretical and methodological support for the cultural conformity of the piano training of applicants of the second (master's) level of higher education and its reliance on national and cultural traditions.

Key words: performing culture, Ukrainian piano art, teacher of musical art, stages, research methods, forms, pedagogical conditions.